

Denne artikkelen er gjengitt i
Norsk vegmuseums årbok for 2023

Kongevegen over Dovrefjell

en forbindelseslinje mellom datidens og nåtidens reisende

MARIT JOHANSSON

Kongevegen over Dovre er over flere år restaurert som gangveg, de fleste strekninger også farbare for hest og vogn. Den deler også trasé med pilgrimsleden som fører til Trondheim, og som har økende bruk særlig fra utlandet. (Foto: Håkon Aurlien)

Kongevegen over Dovrefjell

en forbindelseslinje mellom datidens og nåtidens reisende

MARIT JOHANSSON

Dovrefjell er den første fjellovergangen i Norge som fikk kjøreveg. Det skjedde på slutten av 1600-tallet og på begynnelsen av 1700-tallet. Arbeidene ble utført på bestilling fra kongen og ledet av generalvegmasterne. Bøndene i området ble utkalt til pliktarbeid for å bygge og vedlikeholde veien. De bygde stikkrenner og vegskuldre, laget bruer og ryddet vegetasjon. Veien ble delt inn i roder, og gårdene på hver side av fjellet fikk sin strekning hvor de hadde ansvar for vedlikeholdet. I perioden fra 1820 til 1860 gikk store deler av den gamle veien ut av bruk. Mye ligger under dagens E6, men tre strekninger fra Dovrebygda over Hardbakken til Fokstugu, over Hjerkinnhø til Jørskloppa og Vårstigen er de siste fire årene satt i stand som gammelt historisk vegfar. I slutten av august 2023 ble det invitert til markering av at prosjektet i hovedsak er fullført.

Sommeren 1685 reiste kong Christian V over Dovrefjell. Den dansk-norske kongen var på sin rituelle kongeferd gjennom Norge mot Trondheim. Hele kongefølget måtte ri til hest over Dovrefjell, og fulgte gamle stier og tråkk som har gått over fjellet siden middelalderen.

I 1704 gikk nok en kongeferd over fjellet. Denne gang var det Christian Vs sønn, Fredrik IV, som hadde lagt ut på sin norgesreise. Fredrik IV kunne gjennomføre reisen over fjellet med tohjuls karjoler, noe som betyr at det har vært en betydelig oppgradering av vegstandarden siden sist kongeferd.

Hva skjedde i løpet av disse årene? Hvem anla denne nye kjørbare veien over fjellet? Spørsmålene er mange, og i dag kjenner vi fortsatt bare til bruddstykker av historien om den første kongevegen over Dovrefjell.

Marit Johansson er arkeolog med doktorgrad i kulturstudier, og er ansatt ved Norsk vegmuseum. Fra 2017 har hun vært prosjektleder for prosjektet Kongevegen over Dovrefjell. I årbok for 2017 skrev en grundig artikkel om prosjektet.

ker av historien om den første kongevegen over Dovrefjell.

EN HISTORISK OVERSIKT

En stor kilde til kunnskap er selve kulturminnet Kongevegen over Dovrefjell som

I sør går kongeveggen som en rett linje gjennom Dovrebygda fra Dovre kirke og opp til storgården Tofte, som troner over bygda i den østlige lia på Dovre. Tofte har vært en historisk viktig gård, som kongsgård og skysstasjon. Sagaen forteller om Harald Hårfagre som gjestet Tofte, og kilder beskriver Håkon Håkonssons interesse for Tofte. Bildet er tatt på slutten av 1800-tallet. (Foto: H.H. Lie/Gudbrandsdalsmusea)

Kartet under viser (i blått) de strekningene av kongeveggen over Dovre som nå er satt i stand ved vegetasjonsskutt, reparasjon av stikkrenner, noe grusing og noe bruygging i gammel stil.

Det var folksomt ved markeringen på den gamle kongeveggen over Dovre 30. august 2023. Her en lett historisk presentasjon underveis ved Endre Skjåk. (Foto: Håkon Aurlien)

fremdeles slynger seg over fjellet. Noen steder finner vi kun korte bevarte biter av kongeveggen, skjult mellom den gamle riksvegen og E6.

Men det finnes også lengre bevarte strekninger, som mellom Dovrebygda og Fokstua, over Hjerkinnhø og over Vårstigen. Kongeveggen over Dovrefjell er et viktig kulturminne som vitner om en tid da det ble behov for bedre ferdselsveger i Norge.

NY INFRASTRUKTUR

I løpet av 1600-tallet fikk flere næringsvirksomheter et stort oppsving som krevde bedre infrastruktur. Transport av malm fra gruvene i Kongsberg ble en viktig grunn til at den første kongeveggen ble anlagt mellom Kongsberg og Hokksund i

1624. Utbyggingen av postvesenet og militæret er andre grunner til at det kom en kongelig forordning om å utbedre hovedvegene i Norge. Selv om vegstandarden over Dovrefjell ble utbedret før kong Fredrik IVs kongeferd i 1704, skildres reisen over fjellet som farefull. Kongefølget måtte få hjelp av bøndene i området for å komme seg over Vårstigen.

Hvis vi følger den eldste traséen av kongeveggen over Vårstigen i dag, er det lett å forstå at ferden må ha vært både farlig og strabasjos. Kleivene på traséen er så bratte at det er vanskelig å se for seg at det har vært mulig å reise over Vårstigen med vogner i det hele tatt.

I 1733 var det en annen kongeferd over fjellet som gir informasjon om at vegstandarden var blitt utbedret nok en gang.

Christian VI gjennomførte sin kongeferd dette året, og han kunne reise over Dovrefjell med firehjuls karosser. Han hadde et stort følge med seg. Det var så mange som nesten 200 personer som reiste med kong Christian VI og dronning Sophia Magdalena.

UTBEDRET PÅ 1700-TALLET

I løpet av siste halvdel av 1700-tallet ble kongeveggen over Dovrefjell igjen utbedret. Det var brødrene Krogh, generalveg-mestre i hver sin landsdel, som var ansvarlig for utbedringen. Krogh-brødrene var inspirert av kontinentale vegprinsipper, og anla nye rette vegtraséer som var langt bedre fundamentert enn tidligere.

Traséene fra slutten av 1700-tallet skiller seg ut fra den tidligste kongeveg-

På åpningsprogrammet sto også en 8 km lang vandring over Hjerkinnhø med historiske innslag underveis, og deretter konsert i Eysteinkirka, der Åsmund Nordstoga fremførte sanger av Aasmund O. Vinje. (Foto: Håkon Aurlien)

fasen, og er godt synlige i terrenget over Dovrefjell i dag. Det var trolig denne traséen som ble brukt ved den kongelige reisen som ble gjennomført av kronprins Fredrik i 1788.

FERDAMINNE FRA 1860

En annen kongeferd over Dovrefjell er foreviget gjennom Aasmund O. Vinjes reise-skildring Ferdaminne frå sumaren 1860. Vinje skildrer Karl XV's reise, fjellet, folket han møtte og reflekterer over samtiden.

I Vinjes reiseskildring har også det tradisjonsrike stedet Porten fått sin plass. Porten markerer grensen mellom Oppland og Trøndelag, hvor det var tradisjon å sette opp en velkomstportal til ære for kongen.

Går vi kongevegen over Hjerkinnhø i dag, kan vi fremdeles finne rester av mar-

keringen ved fylkesgrensen mellom Trøndelag og Oppland. Ser vi nøyer etter, finner vi også andre vegminner langs kongevegen her. Det er bautaer, stabbesteiner, stikkrenner og varder langs vegen. Vi kan oppdage stadig nye vegminner langs Kongevegen over Dovrefjell som gir oss ny kunnskap om vegen.

Sommeren 2018 gjorde vi nok en oppdagelse. På en større stein ved kongevegen over Hjerkinnhø er årstallet 1812 innrisset. Det vekker ny nysgjerrighet og undring. Hvem risset inn dette årstallet? Hvorfor? Spørsmålene gir nytt grunnlag for å utforske og studere kongevegens historie videre.

KONGEVEGEN SOM OPPLEVELSE

En vandring langs kongevegen kan gi mange nye opplevelser og oppdagelser for

Helt konge på åpningsdagen på Dovre 30. august. Her er medlemmer av samarbeidsgruppa og styringsgruppa: Guri Heggem helt til venstre, fungerende prosjektleder Ann-Kristin Engh (fordi Marit Johansson da var sykemeldt), Per Morten Lund som er styreleder, nasjonalparkforvalter Carl Bjurstedt, fylkesordfører Aud Hove og Vegmuseets Geir Paulsrud. (Foto: Håkon Aurlien)

hver enkelt vandrer, men det bestandige fjellandskapet som omkranser vegen kan også gi mange av de samme naturopplevelsene.

Det fortelles om prins Christian Frederik som ble så fascinert av fjellene at han begynte å gå til fots mot Snøhetta da han reiste over fjellet i 1814. Vinje skildrer på samme måte hvordan de reisende snakker om fjellet som «så makelaust vent», og skriver om Snøhetta som han ser fra kongevegen over Hjerkinnhø.

Når vi går kongevegen over Hjerkinnhø i dag kan vi kjenne den samme dragingen mot den majestetiske Snøhetta og Svånåtindan i vest. En vandring langs kongevegen kan gi opplevelser som ligger utenfor tid og rom, og på den måten skaper vegen forbindelseslinjer mellom datidens og nåtidens reisende.

KONGEVEGEN OVER DOVREFJELL

Kongevegen over Dovrefjell har vært et femårig prosjekt i regi av Statens vegvesen, i samarbeid med Innlandet og Trøndelag fylkeskommuner, Dovre- og Oppdal kommuner, Dovre- og Rondane nasjonalparkstyret, Pilegrimssenter Dovrefjell, Gudbrandsdalsmusea og Riksantikvaren, for å sette i stand den eldste kjørbare hovedvegen over Dovrefjell, ta den i bruk som en sammenhengende historisk vandringveg samt formidle den viktige ferdselshistorien over fjellet.

Hovedprosjektet har bestått av delprosjektene istandsetting, tilrettelegging, formidling og verdiskapning, drift og forskning.

Tale til åpningsmarkeringen av Kongeveien over Dovrefjell

ved assisterende vegdirektør Ove Myrvåg

Dovrefjell har en lang og sagnomsust veihistorie som strekker seg fra jernalderen og middelalderens stier og tråkk til dagens E6. Kongeveien over Dovrefjell var den først veien bygd for vogner over et høyfjellsparti i Norge. Veien var en del av Den Trondhiemske kongevei, som var hovedveien mellom Christiania og Trondheim. Fra slutten av 1600-tallet forbandt den det norden- og det sønnenfjelske. På den tiden hadde Generalveimesterne og staten tatt over ansvaret for å planlegge og lede veibyggingen, mens bønder fra både Dovre, Oppdal og Lesja ble utkommandert for å bygge selve veien. Anleggelsen av høyfjellstrekningen krevde både stor ingeniørkunst og hardt arbeid.

Utbyggingen av landets hovedveinett på 1600- og 1700-tallet (kongeveifasen) spilte en sentral rolle i nasjonsbyggingen. Kongeveien over Dovrefjell er en sentral og viktig del av norsk samferdselshistorie. Den rike kulturhistorien knytter seg til fjellstuedrift og generalveimesterens pionerarbeid, men kanskje spesielt til flere kongeferder. Fra slutten av 1600-tallet, og på 1700- og 1800-tallet er det mange historier knyttet til de dansk-norske kongers Norgesreiser tur / retur Trondheim. Turen over Dovrefjell, og spesielt veien over Vårstigen, med følger på opptil 200 stykker, er omtalt som svært strabasiose og farlige. Disse historiene kan man lese om på skiltene som er satt opp langs kongeveien.

STATENS VEGVESENS ROLLE OG ANSVAR

Statens vegvesen har et særskilt sektoransvar for å ta vare på veihistorien og de eldste kjøreveiene. Deler av Kongeveien over Dovrefjell inngår derfor i etatens Nasjonale verneplan for veier, bruer og veirelaterte kulturminner (vedtatt i 2002). Prosjektet er også med i Nasjonal transportplan 2018–2029 med teksten:

«Det er et overordnet mål at kulturarven skal bevares som bruksressurs og kilde

til kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Etatene skal tilrettelegge for alternativ bruk av kulturminner som de ikke har tjenstlige behov for. Dette kan skje i samarbeid med frivillige organisasjoner og lokale og regionale myndigheter. For kulturminner som er ute av bruk, skal tilrettelegging for allmenn bruk være et mål.»

Fra dagens regjering er det i Hurdalsplattformen lagt opp til økt satsing på Nasjonale turistveier, sykkelruter og vandringsleder.

BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

I 2013 ble det rapportert om store skader etter kraftige uværsbyger. Vi ser også at Kongeveien som andre steder i Norge har fått skader som følge av de siste ukenes ekstremvær. Slike hendelser viser tydelig hvor sårbare disse historiske veifarene, bygd av stein, jord og grus, var og er for vann på avveier og gjengroing, om de ikke blir istandsatt og vedlikeholdt. Det ble opp-takten til dette prosjektet. Og uværet de siste ukene har igjen vist at det er viktig å utbedre og vedlikeholde.

I 2017 ble det opprettet et samarbeidsprosjekt mellom Dovre- og Oppdal kommune, Innlandet- og Trøndelag fylkeskommune, Pilegrimsenter Dovrefjell,

Rondane-Dovre nasjonalparkstyre, Dovrefjell nasjonalparkstyre, Gudbrandsdalsmuseene og Statens vegvesen. Forprosjektets formål var å kartlegge kongeveien mellom Oppdal og Dovre. Flere ukjente delstrekninger ble funnet, og det gav en oversikt over veiens tilstand og behovet for utbedring. I forprosjektet så man også på muligheten for å tilrettelegge kongeveien som en ti mil lang historisk vandringsvei mellom Dovre- og Oppdal kirke. Forprosjektet viste hvilket bruks- og verdiskapingspotensial som ligger i kongeveien som attraksjon. Kunnskapsmaterialet ble samlet i en rapport som lå til grunn for hovedprosjektet.

Prosjektet har istandsatt og ryddet vegetasjon langs autentiske strekninger, og er nesten i mål med å tilrettelegge den som en ti mil lang historisk vandringsvei. Godt vedlikehold er viktig, da gjengroing av veibane, grøfter og tette/knekte stikkrenner fører til vann på avveie, dette er disse veiernes største fiende. Nå er lengre strekninger på veien ryddet for vegetasjon, steinmurte veimurer og stikkrenner er utbedret med håndmakt, og flere nye historiske trebruer er bygd etter Generalveimester Kroghs instruks fra 1767. Det er i tillegg satt opp informasjonsskilt langs hele traséen. Merkingen med den blå kongekronen på skiferplater og retningsskilt slutføres i løpet av høsten. Utover dette er det utført et større informasjonsarbeid for å løfte frem kongeveiens historie i form av foredrag, artikler, medieoppslag, egen nettside, historiske vandring og møter med reiselivsbedrifter.

Selv om pilegrimsleden og kongeveien er sammenfallende på deler av strekningen, og har vært brukt som merket vandringsvei siden 1997, har og er det å sikre at veien er vedlikeholdt en utfordring. Nå når veien er gitt et «nytt liv» gjennom istandsetting og et omfattende formidlingsarbeid, håper vi at mange vil bruke den og få oppleve historien og den flotte naturen. Økt forståelse og kunnskap om veiens kulturhistoriske verdi og den rike kulturhistorien knyttet til selve nasjonalfjellet har vært en sentral og viktig del av prosjektets arbeid.

Det er et stort arbeid som er lagt ned av mange, og vi vil rette en stor takk til samarbeidspartnere og entreprenører for innsatsen og et svært godt og givende samarbeid. Til slutt vil vi oppfordre til vandring langs kongeveien. Veien og veimurer som var skjult under vegetasjon er nå synlig i sin fulle bredde. Husk at dette var ingen sti, men datidens E6. De flotte bruene bygd under kyndig ledelse av Steinar Moldal er verdt å studere nærmere. For å få best mulig kontroll på vannet er det flere steinmurte stikkrenner som er istandsatt for hånd med enkle redskap av dyktige Oppdal bygdeservice og Stibbyggjarens sherpaer.